

ĐỖ THANH BÌNH

Lịch sử phong trào giải phóng dân tộc thế kỉ XX

MỘT CÁCH TIẾP CẬN

DX.036811

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

Mã số: 01.01. 110/1185. ĐH 2010

MỤC LỤC

Lời nói đầu	5
Phần thứ nhất.....	11
MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÍ LUẬN VỀ CHỦ NGHĨA THỰC DÂN VÀ PHONG TRÀO GIẢI PHÓNG DÂN TỘC	11
1. Những vấn đề lí luận về chủ nghĩa thực dân	11
2. Vấn đề dân tộc và giải phóng dân tộc	21
3. Những vấn đề lí luận về cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc	28
4. Về khẩu hiệu “Vô sản tất cả các nước và các dân tộc bị áp bức, đoàn kết lại !” của V.I. Lênin	38
5. Vấn đề lựa chọn đường đi tới độc lập dân tộc	42
6. Vấn đề giai cấp lãnh đạo phong trào giải phóng dân tộc	45
7. Về phương pháp đấu tranh giải phóng dân tộc	49
8. Đánh giá về chủ nghĩa thực dân và phong trào giải phóng dân tộc	58
9. Vấn đề hội nhập của các nước Á, Phi, Mĩ Latinh.....	63
10. Mối quan hệ giữa sự hình thành và phát triển của hệ thống xã hội chủ nghĩa với phong trào giải phóng dân tộc.....	66
Phần thứ hai	71
CUỘC ĐẤU TRANH GIÀNH VÀ BẢO VỆ ĐỘC LẬP DÂN TỘC CỦA NHÂN DÂN Á, PHI, MĨ LATINH	71
<i>Chương 1. QUÁ TRÌNH XÂM LƯỢC VÀ THỐNG TRỊ CỦA CHỦ NGHĨA THỰC DÂN</i>	71
1. Quá trình xâm lược các nước Á, Phi và Mĩ Latinh của chủ nghĩa thực dân	71
2. Chính sách thống trị của chủ nghĩa thực dân và hệ quả của nó đối với các nước thuộc địa, phụ thuộc	99
<i>Chương 2. PHONG TRÀO GIẢI PHÓNG DÂN TỘC CỦA CÁC NƯỚC THUỘC ĐỊA VÀ PHỤ THUỘC</i>	125
1. Thời kì thứ nhất: Cuộc đấu tranh chống xâm lược của nhân dân Á, Phi và Mĩ Latinh	126
2. Thời kì thứ hai: đấu tranh giải phóng dân tộc	131

Chương 3. QUÁ TRÌNH PHÁT TRIỂN ĐI LÊN XÃ HỘI VĂN MINH, TIẾN BỘ, XÂY DỰNG NỀN KINH TẾ ĐỘC LẬP, TỰ CHỦ	174
1. Tính tất yếu của việc xây dựng nền kinh tế độc lập, tự chủ.....	175
2. Những đặc trưng kinh tế, chính trị – xã hội của các nước Á, Phi và Mỹ Latinh sau khi giành độc lập.....	179
3. Quá trình xây dựng nền kinh tế độc lập tự chủ.....	184
4. Sự lựa chọn mô hình chính trị.....	191
5. Các nước và vùng lãnh thổ mới công nghiệp hoá (NIC _s).....	193
6. Quan hệ quốc tế giữa các nước đang phát triển.....	197
Chương 4. MỘT SỐ ĐẶC ĐIỂM CỦA PHONG TRÀO GIẢI PHÓNG DÂN TỘC SAU CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI	202
Chương 5. MỘT SỐ PHONG TRÀO CÁCH MẠNG GIẢI PHÓNG DÂN TỘC TIÊU BIỂU	213
1. Cách mạng giải phóng dân tộc ở Thổ Nhĩ Kỳ (1919 – 1922).....	213
2. Cách mạng giải phóng dân tộc ở Ấn Độ.....	219
3. Một vài đặc điểm của cách mạng giải phóng dân tộc ở Trung Quốc..	236
4. Cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc của nhân dân Đông Nam Á.....	247
5. Đặc điểm của phong trào giải phóng dân tộc ở châu Phi.....	294
Kết luận	306
Phụ lục 1	309
Chính sách thuộc địa của thực dân Anh và thực dân Pháp – những nét khác biệt.....	309
1. Về chính trị.....	311
2. Về kinh tế.....	315
3. Về văn hoá.....	318
4. Về xã hội.....	320
Tài liệu tham khảo.....	323
Phụ lục 2	325
Chính sách thuộc địa của đế quốc Anh và đế quốc Pháp – hệ quả nhìn từ hai phía.....	325
1. Đối với thực dân Anh và Pháp.....	326
2. Đối với các thuộc địa.....	330
Tài liệu tham khảo.....	340
Phụ lục 3	341
Châu Phi – một vết thương trong lương tâm thế giới.....	341
Tài liệu tham khảo.....	361

LỜI NÓI ĐẦU

Phong trào giải phóng dân tộc là một nội dung lớn trong lịch sử tiến hoá của nhân loại. Đây là vấn đề được nhiều nhà nghiên cứu quan tâm và đã có không ít những công trình với các góc độ khác nhau, đề cập tới các khía cạnh khác nhau.

Cho tới nay, công cuộc đấu tranh giành độc lập dân tộc của nhân dân các nước châu Á, châu Phi và khu vực Mĩ Latinh đã căn bản hoàn thành. Tuy nhiên, sự hoàn thành ấy chủ yếu trên khía cạnh độc lập về chính trị, còn về kinh tế vẫn là vấn đề nổi cộm. Vì vậy, cuộc đấu tranh này được tiếp tục trong hoàn cảnh mới với nội dung mới nhằm một mục tiêu mới là phát triển kinh tế – xã hội, giữ vững và bảo vệ nền độc lập.

Vào những năm đầu thế kỉ XXI, nhìn lại lịch sử cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc trong những thế kỉ trước, đặc biệt trong thế kỉ XX, chúng tôi mong muốn với cái nhìn tổng hợp, khách quan, đánh giá thoả đáng về những vấn đề lí luận và thực tiễn cuộc đấu tranh này. Thực tế trong một loạt các vấn đề về thuộc địa, về chủ nghĩa thực dân, về cuộc đấu tranh giải phóng và về quá trình xây dựng đất nước sau khi giành độc lập v.v..., đã có những nội dung được nghiên cứu kĩ, nhưng cũng có những nội dung chưa để tâm nhiều và có những vấn đề đã diễn ra, đang phát triển mà những cách hiểu trước đây không còn thích hợp nữa.

Qua chuyên khảo này, chúng tôi hi vọng góp một phần nhỏ vào giải đáp những nội dung trên. Ở đây, chúng tôi tập trung vào hai mảng vấn đề:

– Những vấn đề lí luận về chủ nghĩa thực dân, về cuộc đấu tranh giành và bảo vệ độc lập. Ở nội dung này, chúng tôi đề cập đến những quan điểm, những ý kiến về chủ nghĩa thực dân, về cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc của các tác gia kinh điển chủ nghĩa Mác – Lênin cũng như những lãnh tụ hàng đầu của phong trào giải phóng dân tộc, như Hồ Chí Minh.

– Quá trình xâm chiếm các nước Á, Phi, Mĩ Latinh và ách thống trị của chủ nghĩa thực dân, cuộc đấu tranh bảo vệ đất nước và cuộc đấu tranh giành độc lập cũng như quá trình xây dựng xã hội hiện đại sau khi giành được độc lập của các dân tộc mới giải phóng.

Trong khi nghiên cứu các luận điểm của C. Mác, Ph. Ăngghen, V.I. Lênin, chúng tôi muốn khẳng định tính đúng đắn và những dự báo thiên tài của họ. Đồng thời cũng chỉ ra sự vận dụng sáng tạo và chính xác những luận điểm ấy vào trong thực tiễn cuộc đấu tranh giành độc lập dân tộc của nhân dân Á, Phi và Mĩ Latinh mà người tiêu biểu cho sự vận dụng sáng tạo ấy là Chủ tịch Hồ Chí Minh và nhiều lãnh tụ của phong trào dân tộc khác ở Á, Phi và Mĩ Latinh.

Trong thực tiễn, cuộc đấu tranh của các dân tộc Á, Phi và Mĩ Latinh do giai cấp vô sản lãnh đạo hay giai cấp tiểu tư sản hoặc tư sản dân tộc đứng đầu, đều tùy thuộc vào tình hình tương quan lực lượng giữa các giai cấp – xã hội, hoàn cảnh lịch sử, kinh tế... trong một quốc gia quyết định. Dù là giai cấp nào lãnh đạo thì tất cả các giai cấp ấy đều sử dụng những hình thức đấu tranh chống thực dân thích hợp và cuối cùng đi tới đích độc lập. Điều này nói lên tính đa dạng, phong phú của cuộc đấu tranh giành độc lập dân tộc ở Á, Phi và Mĩ Latinh.

Nghiên cứu cuộc đấu tranh giành độc lập dân tộc cũng như quá trình xây dựng đất nước sau khi đã giải phóng, chúng tôi sử dụng cách tiếp cận tổng hợp trên cơ sở những sự kiện cụ thể đã diễn ra ở các nước thuộc các châu lục và khu vực chứ không đi vào từng nước. Tuy nhiên, khi phân tích, minh họa cho những lập luận của mình, chúng tôi có chọn những sự kiện điển hình của một số nước hay khu vực tiêu biểu và trình bày kĩ hơn. Do khuôn khổ của cuốn sách nên chúng tôi chỉ trình bày cụ thể một số phong trào đấu tranh giành độc lập (chương 6) mà không thể trình bày cả công cuộc xây dựng đất nước của họ sau đó. Quá trình xây dựng đất nước của các nước Á, Phi và Mĩ Latinh xin chỉ trình bày tổng hợp ở trong chương 4.

Về thời gian, chúng tôi tập trung trình bày chủ yếu những sự kiện diễn ra trong thế kỉ XX; bởi vì đây là thế kỉ mà phong trào giải phóng dân tộc đạt được nhiều thành tựu nhất và cũng là thế kỉ kết thúc cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc dưới góc độ chính trị. Tuy nhiên, để hiểu rõ hơn về phong trào giải phóng dân tộc trong thế kỉ XX, chúng tôi trình bày ngắn gọn một số phong trào hoặc sự kiện của những năm hay thế kỉ trước đó.

Trong quá trình phân tích, một loạt những khái niệm, những thuật ngữ lịch sử, chính trị thuộc lĩnh vực này xuất hiện trong chuyên khảo như:

– “Nước thuộc địa”, “nước nửa thuộc địa, nửa phong kiến”, “nước phụ thuộc”. Nội hàm những khái niệm này được trình bày trong chuyên khảo.

– Khái niệm “chủ nghĩa thực dân cũ”, “chủ nghĩa thực dân mới” cũng cần phân biệt. Khái niệm “chủ nghĩa thực dân cũ” được dùng để chỉ chính sách, chế độ mà những nước tư bản sau khi xâm lược đã đặt ách thống trị trực tiếp lên các thuộc địa bằng hệ thống các quan chức và quân đội thực dân,...và trực tiếp bóc lột nhân dân thuộc địa. Khái niệm “chủ nghĩa thực dân mới” xuất hiện sau Chiến tranh thế giới thứ hai, dùng để chỉ các nước thực dân chuyển từ sự chiếm đóng, cai trị trực tiếp sang gián tiếp, bằng cách sử dụng những biện pháp tinh vi, xảo quyệt hơn thông qua bọn tay sai bản xứ, bằng “viện trợ” kinh tế, quân sự với hệ thống cố vấn,...để tiếp tục thống trị các nước đã được độc lập về danh nghĩa. Khái niệm “chủ nghĩa thực dân mới” đôi khi được người viết thay bằng khái niệm “chủ nghĩa thực dân trá hình”, “chủ nghĩa thực dân linh hoạt”, “chủ nghĩa thực dân kinh tế”; và hiện có người dùng khái niệm “chủ nghĩa thực dân mới kiểu mới” (Võ Nguyên Giáp).

– Các nước sau khi giành được độc lập dân tộc, bước vào thời kì xây dựng đất nước cũng được gọi bằng các khái niệm khác nhau mặc dù có cùng một nội dung giống nhau, như “các nước mới giải phóng”, “các nước độc lập dân tộc”, “các quốc gia trẻ tuổi”, “các nước chậm

phát triển”, “các nước đang phát triển”, “các nước phương Đông”, “các nước thuộc thế giới thứ ba” v.v... Vào thập niên 60 của thế kỉ XX, xét về khía cạnh kinh tế, các nước mới giành được độc lập được gọi là “các nước chậm phát triển” khi các nước này gia nhập Liên hợp quốc. Cụm từ “chậm phát triển” mang ý nghĩa đánh giá trình độ thấp, dần dần được thay bằng cụm từ “đang phát triển”. Hiện nay, khái niệm “các nước đang phát triển” được sử dụng phổ biến. Về khái niệm “các nước phương Đông” cũng đôi khi được nhắc tới trong chuyên khảo này, hàm ý chỉ các nước Á, Phi và Mĩ Latinh là những nước đang phát triển để phân biệt với các nước tư bản phương Tây phát triển. Các khái niệm này không có ý nghĩa về mặt địa lí đơn thuần.

Khái niệm “thế giới thứ ba” được nhà dân số học người Pháp Alfred Sauvy sử dụng đầu tiên vào ngày 14-8-1952 trong bài viết “Ba thế giới một hành tinh”. “Thế giới thứ ba” được dùng để chỉ những nước không thuộc về các nước tư bản chủ nghĩa phát triển, cũng không thuộc về các nước xã hội chủ nghĩa. Lúc đầu Sauvy mượn khái niệm “ba đẳng cấp” tồn tại trong xã hội Pháp trước cách mạng Pháp năm 1789 để ví “thế giới thứ ba” giống như “đẳng cấp thứ ba” nghèo khổ, bị bóc lột, bị khinh miệt... nhưng có một tiềm năng cách mạng. Khái niệm “thế giới thứ ba” được sử dụng nhiều từ những năm 50 đến những năm 70, đầu những năm 80 của thế kỉ XX. Khái niệm này không những để chỉ những nước ở Á, Phi và Mĩ Latinh đang đấu tranh giải phóng và đã giành được độc lập, mà còn bao hàm nghĩa là “không liên kết”.

Những khái niệm nói trên được dùng ở chỗ này, chỗ kia trong chuyên khảo đều đề cập tới trong phong trào giải phóng dân tộc, nhưng nội dung của nó còn nhiều vấn đề phải bàn kĩ mà chúng tôi chưa có điều kiện tiếp cận hết, xin tạm dừng ở đây.

Chúng tôi hi vọng chuyên khảo này sẽ phục vụ tích cực cho quá trình đào tạo nghiên cứu sinh, thạc sĩ và sinh viên chuyên sử và là tài liệu tham khảo tốt trong việc nghiên cứu lịch sử cho những ai quan tâm.

Do thời gian và nguồn tài liệu có hạn, chắc chắn công trình còn nhiều thiếu sót, mong các nhà nghiên cứu cùng bạn đọc lượng thứ và góp ý kiến.

Chúng tôi chân thành cảm ơn Ban Giám hiệu Trường Đại học Sư phạm Hà Nội đã tạo mọi điều kiện thuận lợi, cảm ơn Ban chủ nhiệm khoa, giảng viên khoa Lịch sử, tổ Lịch sử Thế giới trường Đại học Sư phạm Hà Nội đã giúp đỡ chúng tôi hoàn thành cuốn chuyên khảo này. Xin cảm ơn GS. TS Phan Ngọc Liên, PGS. TS Trần Thị Vinh, PGS. TS Võ Kim Cương đã có những góp ý cụ thể cho cuốn sách.

Tác giả

